

DOI: <https://doi.org/10.54937/2026.9788056112410.119-125>

JAZYKOVÉ HRY A PSYCHOTICKÉ PREJAVY¹

LANGUAGE GAMES AND PSYCHOTIC MANIFESTATIONS

TOMÁŠ PRIEHRADNÝ

*Katolícka univerzita v Ružomberku, Filozofická fakulta, Katedra filozofie
Hrabovská cesta 1B, 034 01 Ružomberok
Email: tomas.priehradny795@edu.ku.sk
ORCID iD: 0000-0002-6828-1844*

ABSTRAKT

Príspevok má ambíciu aplikovať Wittgensteinovu neskorú filozofiu na filozofiu psychiatrie. Konkrétne sa zaoberá prejavmi psychózy v kontexte Wittgensteinovej myšlienky jazykových hier. Wittgenstein chápe jazyk ako prejav „formy života“, ktorý je viazaný na sociálne zdieľané pravidlá. Jazyk je tak považovaný za aktivitu vykonávanú v širšom spoločenstve. Psychotické prejavy však charakterizujú takú formu života, ktorá sa nestretáva so štandardnou zdieľanou normatívitou. Príspevok si všíma dva základné symptómy psychózy, pričom sa sústreďuje práve na ich jazykový charakter. Ide o „dezorganizovanú reč“ a „bludy“. Tieto prejavy ochorenia môžeme interpretovať ako novú gramatiku. Jazykové hry sami o sebe nezabezpečujú esenciálnu jednotu jazyka a teda komunikácie. Tá je zabezpečovaná na úrovni zdieľanej formy života. Psychóza, ako neštandardná forma života mení aj hry, ktoré s jazykom hráme. Z toho vzniká potenciálna nemožnosť komunikácie. Wittgenstein, v rámci odmietnutia súkromného jazyka, naznačuje, že takéto patologické jazykové javy je nutné chápať sociálne. Diagnostika a terapia sa teda nemôžu odohrávať na úrovni jazyka, ale na úrovni formy života. Záver príspevku teda poukazuje na nutnosť práce s normatívitou spoločenstva, ktorá umožňuje implementovať do nej aj ľudí s duševným ochorením.

Kľúčové slová: jazykové hry, Wittgenstein, filozofia psychiatrie, psychóza

ABSTRACT

This paper aims to apply Wittgenstein's late philosophy to the philosophy of psychiatry. Specifically, it deals with manifestations of psychosis in the context of Wittgenstein's idea of language games. Wittgenstein understands language as a manifestation of a „form of life“ that is bound by socially shared rules. Language is thus considered an activity performed within a broader community. However, psychotic manifestations characterize a form of life that does not conform to standard shared norms. The paper looks at two basic symptoms of psychosis, focusing on their linguistic character. These are „disorganized speech“ and „delusions.“. Language games alone do not ensure the essential unity of language and thus communication. This is ensured at the level of a shared form of life. Psychosis,

¹ Tento výstup vznikol v rámci projektu „Aplikácia Wittgensteinovho diela na filozofiu psychiatrie“ (interné číslo projektu KU: IG-2024-005-D) podporeného z výzvy **Early Stage Granty (ESG)** v rámci Plánu obnovy a odolnosti SR. Projekt je financovaný z mechanizmu na podporu obnovy a odolnosti prostredníctvom Výskumnej agentúry na základe Zmluvy č. **09I03-03-V05-00019**.

as a non-standard form of life, also changes the games we play with language. This gives rise to the potential impossibility of communication. Wittgenstein, in his rejection of private language, suggests that such pathological linguistic phenomena must be understood socially. Diagnosis and therapy cannot therefore take place at the level of language, but at the level of the form of life. The conclusion of the paper thus points to the need to work with the normativity of the community, which makes it possible to integrate people with mental illness into it.

Keywords: *language games, Wittgenstein, philosophy of psychiatry, psychosis*

ÚVOD

Duševné poruchy, a to najmä tie z psychotického spektra, sú v intaktnej populácii sprevádzané výrazným epistemologickým a komunikačným nepochopením. Prejavy schizofrénie, akými sú halucinácie, bludy či dezorganizovaná reč, vytvárajú zásadnú bariéru, ktorá vedie k sociálnej stigmatizácii a marginalizácii postihnutých osôb. Sú považované za bizarné a nepochopiteľné.

Cieľom článku je poukázať na jazykový charakter týchto symptómov. Domnievam sa, že aplikácia wittgensteinovskej konceptuálnej analýzy umožňuje prekonať limitácie čisto neurobiologického redukcionizmu. Hoci v súčasnej filozofii psychiatrie dominuje fenomenologický model, čo je intuitívny prístup vzhľadom na fakt, že diagnostika aj terapia duševnej poruchy sa deje na úrovni vonkajších prejavov, na úrovni jazyka a správania, kde sa ochorenie nejakým spôsobom *javí*, pričom medicína má v súčasnom stave len obmedzenú možnosť pristupovať k psychiatrickým ochoreniam biologicky či fyziologicky, [1] navrhujem jeho rozšírenie o wittgensteinovský prístup. Týmto posunom sa vyhneme karteziánskeho psychologického modelu, a môžeme interpretovať psychózu ako sociálny fenomén narušenej intersubjektivity. Prínosný prehľad súčasných prístupov v rámci filozofie psychiatrie prináša J. Feyaerts [2]. Tento posun k intersubjektivite nachádza silnú oporu v koncepcii Georgea Grahama, ktorý v diele *The Disordered Mind* definuje duševnú poruchu ako poruchu osoby a stavia sa proti vnímaniu duševnej poruchy len ako „poruchy mozgu“ [3, s. 162]. Graham argumentuje, že hoci sú biologické procesy nevyhnutnou podmienkou poruchy, samotná patológia sa odohráva na úrovni intencionality a schopnosti jedinca zmysluplne sa vzťahovať k svetu. V tomto zmysle sa Grahamov dôraz na osobu ako aktéra stretáva s Wittgensteinovým dôrazom na formu života. Psychóza tu prestáva byť vnímaná ako izolovaný vnútorný stav (v karteziánskom zmysle) a stáva sa narušením schopnosti participovať na zdieľanej racionalite, ktorú Wittgenstein popisuje prostredníctvom pravidiel jazykových hier.

Článok sa špecificky zameriava na vybrané prejavy psychózy. Ako filozofický nástroj, ktorým tento problém uchopujem, používam Wittgensteinov koncept *jazykových hier*. V článku najprv stručne predstavím Wittgensteinove názory a následne ich aplikujem na problém psychotických prejavov.

Metodologická poznámka: Wittgenstein sa v poslednom období svojej tvorby, teda v období po dopísaní *Filozofických skúmaní*, venoval prevažne filozofii psychológie. Dôležité rozbor jeho názorov prináša napr. P. M. S. Hacker [4], ale aj G. B. Sullivan [5], M. T. Hark [6] či P. M. Barroso [7]. Tieto Wittgensteinove úvahy sa však týkajú predovšetkým fenoménov ako *mienenie* či *intencionalita*. Tieto problémy vo filozofii psychiatrie zohrávajú úlohy, ale nakoľko tento článok sa zameriava na vzťah filozofie psychiatrie a Wittgensteinovej filozofie *jazyka*, sústredím sa prevažne na *Filozofické skúmania* a Wittgensteinove texty o filozofii psychológie využívam len okrajovo.

WITTGENSTEINOVE JAZYKOVÉ HRY A FORMA ŽIVOTA

Wittgenstein vo svojej neskorej filozofii podrobuje kritike reprezentacionalistický model jazyka. Odmieta predstavu jazyka ako izomorfného zobrazenia reality a namiesto toho postuluje koncepciu jazyka ako aktivity. Jazykové hry (*Sprachspiele*), ktoré zohrávajú v jeho chápaní fungovania jazyka ústrednú úlohu, predstavujú funkčné spôsoby použitia jazyka, kde slová figurujú ako nástroje v rámci špecifických sociálnych praktík. Slová nemajú ontologický charakter obrázkov reality, ale sú skôr *nástroje*, pomocou ktorých niečo robíme. [8, §11-12]

Pojem *jazykové hry* Wittgenstein zavádza z potreby poukázať na aktívny charakter jazyka. [8, §7] Hry ako také nemajú nič, čo by ich esenciálne spájalo, teda esencia jazyka sa nenachádza *v jazyku samom*. Sú však založené na súbore pravidiel, ktoré je nutné dodržiavať, aby sme ich hrali *správne*. [8, §23]

Tieto pravidlá konštituuju tzv. *formy života* (*Lebensformen*), teda to, čo je *pred* jazykom, čo jednotlivé možnosti jazykových hier spája. [8, §19] Na tejto úrovni je možná komunikácia. Jednotu jazyka teda nezabezpečuje jeho vnútorná esencia, ale dodržiavanie pravidiel, ktorú sú konštituované formami života. Význam slova je teda ekvivalentný jeho použitiu v rámci pravidlami riadenej aktivity [8, §43]. Komunikácia je možná len vtedy, ak účastníci zdieľajú spoločnú normativitu. Konanie je pred jazykom, predchádza možnosť jazyka a odohráva sa na úrovni formy života, teda niečoho zdieľaného, čo majú účastníci komunikácie spoločné. [9]

Formy života sú nezdôvodniteľné: predstavujú bode, kde sa reťazec vysvetľovania končí. [3, §34] Sú *dané*, riadime sa nimi *šlepo*. [8, §219] Pokus zdôvodniť pravidlo by totiž viedol k nekonečnému regresu hľadania pravidiel, ktoré vysvetľujú každé nové pravidlo. Saul Kripke [10] v tejto súvislosti poukázal na paradox riadenia sa pravidlom: akékoľvek správanie možno interpretovať ako súlad s nejakým (hoci idiosynkratickým) pravidlom. Normativita je preto udržiavaná sociálnou sankciou voči deviantným prejavom. Jedinec, ktorý neparticipuje na zdieľanej forme života, nehrá naše „jazykové hry“, čím sa stáva pre spoločnosť nezrozumiteľným. Paradox spočíva v probléme určenia hranice takéhoto patologického správania.

Vo svojom poslednom texte s názvom *O istote* Wittgenstein pojem „formy života“ rozšíril na koncept *svetonázoru* (*Weltbild*). [11, §94] Text venovaný epistemológii poukazuje na nutnosť istých presvedčení. Vysloviť nejaké epistemologické presvedčenie v sebe obsahuje záväzok nejakým spôsobom podľa neho aj žiť. Pokiaľ teda tvrdím, že Zem vznikla pred piatimi minútami, malo by to zásadne ovplyvniť aj spôsob, akým žijem. Wittgenstein v tejto súvislosti hovorí o tzv. *pántových* *propozíciách*. Ide o bazálne presvedčenia, ktoré nie sú predmetom pochybností, ale tvoria logické lešenie, okolo ktorého sa otáča (ako na *pántoch*) celok nášho poznania. [11, §341] Tieto základné propozície sú, na rozdiel od menších čiastkových presvedčení, nutne nemenné, pretože ich zmena by znamenala zmenu celého nášho pohľadu na svet. V podobnom duchu hovorí aj o rieke, ktorej brehy sa môžu meniť, ale vždy tam *nejaké brehy* byť musia, aby rieka zostala riekou. [11, §99] Tieto propozície sú nekritizovateľné a samozrejme a to v podobnom zmysle, ako je nezdôvodniteľná forma života. Napadnúť tieto propozície by znamenalo zásadný odklon od normy. Práve tieto propozície tvoria lešenie našich jazykových hier, umožňujú akúkoľvek zmysluplnú komunikáciu. Práve narušenie týchto propozícií (a tým pádom narušenie nášho „svetonázoru“) sa javí ako kľúčové pre pochopenie psychotickej skúsenosti.

Wittgensteinova neskorá filozofia je filozofia normativity. A práve preto sa zdá vhodné pokúsiť sa ju aplikovať na tú oblasť filozofie, ktorá sa zaoberá abnormálnymi javmi, teda na filozofiu psychiatrie.

PSYCHOTICKÉ PRÍZNAKY Z HĽADISKA JAZYKOVÝCH HIER

V nasledujúcej časti analyzujeme tri fundamentálne symptómy psychózu: bludy, halucinácie a dezorganizovanú reč.

Súčasný diagnostický manuál (DSM-5-TR, MKCH-11) definujú blud ako fixné, mylné presvedčenie, ktoré je rezistentné voči logickej argumentácii. [12] Blud môže mať bizarnú podobu alebo takú, ktorá je potenciálne možná, ale vysoko nepravdepodobná. V každom prípade však ide o presvedčenie, ktoré nie je zdieľané širšou komunitou a iní ľudia okolo osoby s bludným presvedčením rozpoznávajú toto jeho presvedčenie ako mylné. Príkladom bizarného bludu je presvedčenie, že mi mimozemšťania odobrali všetky vnútornosti. Príkladom možného, ale nepravdepodobného bludného presvedčenia je viera, že ma sleduje polícia.

Bludné presvedčenie sa z epistemologického hľadiska javí ako chyba v úsudku. Tak by sa to javilo za predpokladu karteziánskej epistemológie. Tripartitná teória poznania hovorí, že poznanie musí byť pravdivé opodstatnené presvedčenie. [13] Bludné presvedčenie zjavne nie je pravdivé. Otázne je, nakoľko je opodstatnené. Zo psychologického hľadiska, v rámci karteziánskeho modelu, môžeme takéto presvedčenie považovať za opodstatnené: jedinec *má* argumenty pre svoje presvedčenie.

Ak sa však na problém pozrieme z hľadiska Wittgensteinovej filozofie, blud nie je jednoducho chyba v úsudku. Netýka sa oblasti epistemologického *poznania*. Problém sa prejavuje na úrovni komunikácie a spočíva v nesúlade so zdieľanou formou života. Osoba, ktorá trpí bludom, hrá s určitým konceptom inú jazykovú hru. Problém sa tak otáča zo psychologickéj roviny do roviny sociálnej. Blud nie je otázkou poznania, ale otázkou komunikácie. A práve táto možnosť komunikovať sa zdá byť narušená. Nie je

len epistemologickým omylom v rámci zdieľanej hry, ale skôr prejavom zmeny samotnej jazykovej hry. Z pohľadu Wittgensteinových úvah o *istom poznaní* sa tu dostávame do zaujímavej situácie. Osoba s bludom vykazuje neotrasiteľnú istotu, ktorá pripomína Mooreove propozície o existencii vonkajšieho sveta, (ako tvrdenie, že mám dve ruky, keď ich držím pred sebou). [14] Osoba s bludom však o takejto propozícii pochybovať môže. Hovoríme však, že má chybné poznanie? Wittgenstein by zrejme tvrdil, že to tak nie je. Pokiaľ totiž táto osoba zmení svoj *Weltbild*, pokiaľ tomuto svojmu poznaniu prispôbi svoju formu života, takéto presvedčenie sa stáva *racionálnym*. Je súčasťou širšieho celku presvedčení, ktoré osoba zastáva.

Problém však spočíva v nemožnosti túto svoju vlastnú formu života zdieľať. Postihnutá osoba sa riadi „súkromným pravidlom“, čo Wittgenstein explicitne označuje za logicky nemožné v rámci fungujúceho jazyka. [8, §257] Problém sa teda stáva problémom až vo chvíli, keď takáto osoba začne na základe svojho (nezdieľateľného) presvedčenia interagovať s ostatnými účastníkmi kultúry. Tí nie sú schopní akceptovať takéto presvedčenie a to z jednoduchého dôvodu: ich pántové propozície sa zásadne odlišujú. Uvedomme si však, že ostatní účastníci komunikácie tieto základné propozície viac-menej zdieľajú. Jedinec, ktorý ich nie je schopný zdieľať sa tak z komunikácie prirodzene vyčleňuje, nie je zahrnutý do spoločnej normativity a stáva sa tak *nenormálnym*. Inak povedané, problém nespočíva v iracionalite subjektu, ale v nezdieľateľnosti jeho *Weltbild*. Blud teda nepredstavuje chybu v informácii, ale diskontinuitu na úrovni pántových propozícií, ktoré umožňujú sociálnu interakciu.

Táto interpretácia bludu sa dá hlbšie rozvinúť cez Wittgensteinov koncept *videnia aspektu* (*seeing-as*), ktorý detailne rozoberá napríklad v *Remarks on the Philosophy of Psychology* [15, §70–110], ale aj v druhej časti *Filozofických skúmaní*. Podobne ako pri známom obrázku kačko-zajaca, kde subjekt vidí jeden alebo druhý aspekt, psychotický blud môžeme chápať ako fixáciu na určitý aspekt reality, ktorý sa pre pacienta stáva absolútnym. Graham k tomu dodáva, že bludné presvedčenie vykazuje niečo, čo nazýva *necitlivosť* [3, s. 208], kedy osoba *nevníma* racionálne presvedčenia iných. Zatiaľ čo v bežnej jazykovej hre môžeme aspekty prepínať na základe argumentov, v psychóze sa daný aspekt *pántovou propozíciou*, o ktorej sa nepochybuje. Dochádza k paradoxu: pacientova hra je vnútorne logická, ale jej základné pravidlá sú pre komunitu neprijateľné, čo aj Graham považuje za normatívne zlyhanie [3, s. 130].

Napríklad paranoidný blud, ktorý je charakterizovaný stratou dôvery, tak nemusíme vnímať ako epistemologický omyl (teda, nie je to tak, že jedinec *zle interpretuje* informácie), ale ako narušenie základného celku propozícií, na ktorých spočíva spoločné spolužitie viacerých osôb. Sociálna interakcia takéhoto jedinca sa odvíja od iných predpokladov, než aké zdieľajú ostatní členovia spoločnosti a tak sa stávajú prekážkou v komunikácii.

Podobné úvahy môžeme aplikovať na problém halucinácií, ktoré psychiatria inetrpretuje ako senzorické klamy. Halucinácie môžu byť vizuálne, akustické, habtické, chuťové či čuchové. Osoba, ktorá trpí halucináciou je presvedčená, že zmyslovo vníma neexistujúci objekt. V prípade, že si je vedomá, že tento objekt neexistuje, hovoríme o pseudo-halucinácii. Podobným fenoménom sú ilúzie, keď osoba bežný predmet rozpoznáva ako predmet iný, odlišný. Analogicky k prípadu halucinácií, aj tu sa môže vyskytnúť prípad pseudo-ilúzie. Príkladom halucinácie sú napríklad „hlasy“, ktoré pacienti počujú. Príkladom ilúzie je napríklad situácia, keď osoba vidí v šere ker, ale považuje ho za človeka alebo zviera.

Halucinácie môžeme opäť interpretovať ako falošné epistemologické presvedčenie. Takéto chápanie je však splošťujúce a nezachytáva celú hĺbku problému. Prípad pseudo-halucinácií a pseudo-ilúzií je zvlášť zaujímavý. V psychiatrii sa zvykne hovoriť o stave mysle s menom *Stimmung* v zmysle heideggerovského *naladenia*. [16] Je to celková atmosféra života postihnutej osoby. Ja sám som človek, ktorý má diagnostikovanú schizofréniu. Tento stav môžem opísať ako snový opar okolo vás, odtrhnutie sa od okolitého sveta. Toto rozpoloženie však v sebe má zvláštnu racionalitu. Pseudo-halucinácie a ilúzie dotvárajú toto zvláštne naladenie. Pacient si je vedomý svojho zvláštneho postavenia, cíti svoje odtrhnutie od ostatných ľudí. V neustálom obklopení zvláštnymi úkazmi vidí akoby svoju výnimočnosť, všetkému pripisuje zvláštny význam. Opäť teda môžeme usudzovať na nedostatočnosť epistemologického výkladu problému. Aj keď pacient *vie*, že sa mylí, svoj omyl považuje za *dôkaz* pravdivosti svojho presvedčenia. Tento paradox sám o sebe naznačuje v bežnom zmysle a-logickosť pacientovho presvedčenia. Svet, v ktorom pacient žije, je absolútne logický, nejaví sa tak však vonkajšiemu pozorovateľovi.

Wittgenstein [17, §614–615] hovorí o neurčitosti mentálneho a o tom, že dôkazy pre duševné stavy sú často neuchopiteľné. Toto tvrdenie zdá sa korešpondovať s fenomenologickým pojmom *Stimmung*. Ak halucinácia vytvára pre subjekt niečo, ako snový opar, nejde len o chybný vnem, ale o zmenu celkového naladenia, ktoré Graham popisuje ako narušenie intencionálneho postoja k svetu [3, s. 118]. Pre vonkajšieho pozorovateľa je tento stav nezrozumiteľný práve preto, že chýbajú verejné kritériá pre to, čo pacient prežíva.

Z toho môžeme usudzovať, že problém halucinácií nespočíva v tom, že pacient sa vo svojom vneme *mýli*, ale v tom, že tento svoj vnem a presvedčenie, ktoré na základe svojho vnemu získava, nie je schopný *komunikovať*. „Hlasy“ sú pre postihnutú osobu fenomenologickou realitou, avšak absentujú verejné kritériá pre ich zdieľanie, čo vedie k rozpadu spoločnej formy života.

Tieto špecifické stavy a presvedčenia, ktoré sprevádzajú psychózu, môžu viesť k symptómu dezorganizovanej reči. Dezorganizovaná reč nie je nutným diagnostickým kritériom psychózy, často sa však pri ochorení vyskytuje. [16] Pacientov jazykový prejav sa zdá nezmyselný, postihnuté osoby často tvoria nové slová, vo vete kopia slová podľa (často len zvukových) asociácií a na prvé počutie ich prejavu chýba logická stavba.

Vzhľadom na to, že sa tu priamo dostávame do jazykovej úrovne problému, je vhodné sa pri tomto probléme pristaviť. Dezorganizovaná reč človeka so psychózou, ktorá je inkoherentná a plná asociatívnych posunov, naznačuje *rozpad pravidiel* jazykovej hry. Pokiaľ pacient dostane zadanie napríklad rozprávať príbeh (jazyková hra „rozprávanie príbehu“), z pohľadu poslucháča túto jazykovú hru *nezahrá správne*, teda nepoužije správne pravidlá, na základe ktorých je táto jazyková hra rozpoznávaná. Je však zaujímavé, že pacienti často krát vedú veľmi racionálne zdôvodniť pravidlá, na základe ktorých hovoria tak, ako hovoria. [16] Dokonca, v niektorých prípadoch, ich výber slov a slovných spojení je intencionálny. Pravidlá, ktoré používajú môžeme vo veľkej miere považovať za kreatívnu prácu. Vysoko abstraktný spôsob používania jazyka, aký nachádzame u pacientov so psychózou, síce vedie k nepochopeniu a často krát obsahuje veľa nepodstatných a „prázdnych“ fráz, na druhej strane však v určitých prípadoch môže viesť k racionálnym dôsledkom. Schizofrenici napríklad v psychologickom teste, kde majú dopĺňať do viet chýbajúce slová, často zlyhávajú v banálnych prípadoch, ale v náročnejších a abstraktnejších vetách mávajú lepšie skóre, než intaktná populácia. [16]

Ak Wittgenstein tvrdí, že význam slova spočíva v jeho použití, psychotickí pacienti v svojom inkoherentnom použití slov odoberajú slovám aj ich význam. Použitie slova sa však viaže na dodržanie pravidiel, na základe ktorých môže byť dané slovo použité v určitej jazykovej hre, pričom tieto pravidlá bezprostredne vychádzajú z určitej formy života. Opäť vidíme, že neporozumenie jazyku psychózy nespočíva v jeho inherentnom narušení (keďže jazyk sám o sebe nie je esenciálny), ale v nepochopení na úrovni formy života.

Chcem ešte dodať, že všetky tieto problémy sa dajú hlbšie analyzovať v kontexte Wittgensteinovho *argumentu proti súkromnému jazyku*. Táto analýza by však vyžadovala väčší priestor samostatného článku, na ktorého realizácii pracujem. Tento Wittgensteinov argument hovorí o nemožnosti jazyka, ktorý pomenúva súkromné, neverejné, skryté stavy. Ide teda o *súkromné použitie pravidiel*. Vidíme, že tento problém sa bezprostredne dotýka vyššie spomínaných tém. Bludy, halucinácie aj dezorganizovaná reč ašpirujú na takúto interpretáciu.

ZÁVER

Wittgensteinovská perspektíva ponúka dôležité klinické a terapeutické implikácie. Odmietnutie čisto epistemologického pohľadu umožňuje vnímať psychotické prejavy nie ako „nezmyselné“, ale ako alternatívne použitie jazyka, ktoré je v konflikte s majoritnou normatívitou. Takéto vnímanie správania pacienta môže viesť k de-stigmatizácii.

Pod pojmom alternatívne použitie jazyka v kontexte psychotického prejavu nerozumiem absenciu kognitívnej schopnosti tvoriť zmysluplné propozície. Ide skôr o radikálny posun v pravidlách jazykovej hry, kde sa kritérium významu presúva z verejného priestoru (intersubjektívna zhoda) do súkromnej sféry pacienta. Psychóza v tomto zmysle nepredstavuje len jazykový chaos, ale skôr alternatívnu gramatiku, ktorá je vnútorne konzistentná s pacientovou zmenenou formou života (naladením), avšak naráža na hranice zrozumiteľnosti, pretože prestáva rešpektovať zdieľané pántové propozície spoločnosti.

Znamená to teda, že pacientova normativita nie je narušená inherentne (esenciálne), ale je neprenosná do všeobecne zdieľanej normativity (alebo je tento prenos možný len čiastočne).

Terapeutický proces by preto nemal byť zameraný len na potlačenie symptómov, ale na pokus o „preklad“ medzi idiosynkratickou normou pacienta a verejnou normativitou spoločnosti. Snahou by malo byť *pochopiť* pacientovu hru, nie ju okamžite odsúdiť ako nezmysel. Terapia by mala mať za cieľ pacienta opätovne začleniť do rámca spoločných jazykových hier, pomocou sociálnych interakcií. Cieľom terapie teda nie je len neurologická stabilizácia. Ak psychózu chápeme ako rozpad zdieľaných jazykových hier, terapeutický proces sa stáva procesom *prekladu*. Snaha o pochopenie pacientovej idiosynkratickej normy (jeho „súkromnej“ gramatiky) nie je len klinickým úkonom, ale aktom uznania pacienta ako osoby. Tým, že sa pokúšame nájsť prienik medzi jeho pántovými propozíciami a našou zdieľanou formou života, mu pomáhame opäť sa stať subjektom, ktorý môže participovať na normatívnom priestore komunity. Terapia je tak v podstate návratom k možnosti hrať spoločnú hru, kde slová opäť nadobúdajú svoj intersubjektívny význam.

Interpretácia psychotickej reči a konania osoby so psychózou sa, pokiaľ je hodnotená s prizmy spoločnej normativity, javí ako deficitná. Pri diagnostike týchto príznakov je však nutné sledovať kontext danej osoby. Nestačí sledovať „obsah myšlienok“, ale analyzovať celkovú formu života.

Problém psychotických prejavov je v prvom rade problém narušenej normativity. Pochopenie týchto príznakov vyžaduje snahu s normativitou pracovať. Nejde o jednoduchý súhlas so súkromnou normou postihnutej osoby. Jej normativita musí byť konfrontovaná s verejnou normativitou. Obe sa musia navzájom pozitívne ovplyvniť. To zo strany intaktnej populácie vyžaduje schopnosť prijať psychotické alternatívne použitie jazyka za účelom možnosti zdieľať verejnú normativitu s narušenou. Tak je možné túto patologickú normativitu previesť na spoločensky zdieľanú normativitu.

Wittgenstein bol anti-scientisticky naladený filozof, odmietal miešanie filozofie a vedy. [18] To však samozrejme neznamená, že vedu ako takú odmietal. Musím pripustiť, že filozofická interpretácia má svoje limity a za týmito limitmi už začína biologický a neurologický model, teda psychiatria. Wittgensteinov prístup striktne odmieta kauzálne vysvetlenia, tie prenecháva vede. Filozofia nám umožní hlbokú konceptuálnu analýzu, takú, ktorú metodológia medicíny nemôže obsiahnuť. Na úplne pochopenie ochorenia však nestačí. To je aj dôvod, prečo vyššie uvedené klinické a terapeutické implikácie nie sú vyčerpávajúce. Filozof nemôže predpísať anti-psychotiká ani iné lieky, to prenecháva psychiatrom. Taktiež sám nevedie psychoterapiu, na to sú iní odborníci. Dokáže však, domnievam sa, navrhnúť inovatívne modely, ktoré majú potenciál ovplyvniť spôsob klinickej praxe.

S tým súvisí aj uznanie, že wittgensteinovský prístup sám o sebe nie je filozoficky vyčerpávajúci. Metodológia fenomenológie, ktorá je v súčasnosti v rámci filozofie psychiatrie dominantná, je tiež prínosná. Podobne aj iné modely. Domnievam sa, že tieto filozofické prístupy sa však na pôde filozofie psychiatrie nevyučujú, ale majú potenciál sa vzájomne dopĺňať.

Wittgensteinova filozofia ponúka silnú oporu pre pochopenie psychózy, ako rozpadu normativity. Vďaka analýze psychotických prejavov ako patologicky uplatnených jazykových hier, môžeme striktne psychologický rámec rozšíriť na rámec sociálny. Psychóza sa nám tak nejaví ako bizarná patológia, ale ako neštandardné využitie jazyka, ktoré je nutné prekladať do jazyka verejného. Grahamovo vnímanie duševnej poruchy ako narušenie intencionality a agentnosti (teda ako poruchu *osoby*) človeka tu môže korigovať naše chápanie psychózy ako *alternatívneho použitia jazyka*. Takéto vnímanie duševnej poruchy totiž môže pôsobiť cynicky a zľahčovať ľudský faktor. Normatívna odluka postihnutej osoby od zvyšku spoločnosti totiž v prvom rade osobe spôsobuje *utrpenie*. Správne uchopenie *sveta*, v ktorom človek so psychózou žije a citlivá komunikácia môže utrpenie tohto človeka zmierniť.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

- [1] JASPERS. Karl. (1963). *General Psychopathology*. – Chicago: University of Chicago Press.
- [2] FEYAERT. Jasper. SIPS. Rob. (2023) *The Philosophies of Madness: An Introduction*. In: *Philosophical Psychology*, 36(7): 1227–1236. <https://doi.org/10.1080/09515089.2023.2258311>
- [3] GRAGAM. George. (2010). *The Disordered Mind*. – New York: Routledge.

- [4] HACKER. P.M.S. (2013). The Development of Wittgenstein's Philosophy of Psychology. In: HACKER. P.M.S. (2013). *Comparisons and Context*. – Oxford: Oxford University Press, s. 78-110. <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780199674824.003.0004>
- [5] SULLIVAN. Gavin. (2017). *Wittgenstein's Philosophy in Psychology*. – Londýn: Palgrave Macmillan.
- [6] HARK. Michel. (1990). *Beyond the Inner and the Outer*. – Dordrecht: Kluwer Academic Publishers.
- [7] BARROSO. Paulo. (2015). *Grammar, Expressiveness, and Inter-subjective Meanings: Wittgenstein's Philosophy of Psychology*. – Newcastle upon Tyne: Cambridge Scholars Publishing.
- [8] WITTGENSTEIN. Ludwig. (1979). *Filozofické skúmania*. – Bratislava: Pravda.
- [9] ČANA. Tomáš. (2020). *O pôvode pravidiel*. – Trnava: Univerzita sv. Cyrila a Metoda, s. 22.
- [10] KRIPKE. Saul. (1982). *Wittgenstein on Rules and Private Language*. – Cambridge, MA: Harvard University Press.
- [11] WITTGENSTEIN. Ludwig. (2006). *O istote*. – Bratislava: Kalligram.
- [12] DSM-5 (Diagnostický a štatistický manuál duševných porúch). (2015). – Praha: Hogrefe-Testcentrum. MKCH-11 dostupný online: <https://icd.who.int/browse/2025-01/mms/en?secondLanguageCode=sk> (5.11.2025).
- [13] PLATÓN. *Theaitetos, 201c-202c*.
- [14] MOORE, George. (2006). *Dôkaz vonkajšieho sveta*. In: WITTGENSTEIN. Ludwig. (2006). *O istote*. – Bratislava: Kalligram, s. 13-38.
- [15] WITTGENSTEIN. Ludwig. (1991). *Remarks on the Philosophy of Psychology, vol. 1*. – Oxford: Blackwell.
- [16] SASS. Louis. (2017). *Madness and Modernism*. – Oxford: Oxford University Press.
- [17] WITTGENSTEIN. Ludwig. (1988). *Remarks on the Philosophy of Psychology, vol. 2*. – Chicago: University of Chicago Press.
- [18] WITTGENSTEIN. Ludwig. (1967). *Lectures and Conversations on Aesthetics, Psychology, and Religious Belief*. – Berkeley, Los Angeles: University of California Press, s. 13-17.